

Inhoud

Grüße aus Berlin	3
How to handle Handel	4
Leon Hinzen	5
Paul Prenen	6
Muziekgebouw aan 't IJ	7
Wie is wie	8
Ramsj / In memoriam	10
De cd kast van ...	11

Redactioneel

Musicoloog Wout Strootman over *Israel in Egypt*

Omdat het gevaar loert dat wij onze artistieke staf vooraleerst zien als briljante muziekgekken die alleen op maandagavond tussen acht en half elf even 'aan' gaan, (het hoogtepunt van hun week is immers onze repetitie), introduceren we in deze editie van de ToniKA de Column van de artistieke staf, waarin de auteur carte blanche krijgt om te vertellen over wat hem/haar ook meer bezig houdt.

De vraag 'welke drie cd's zou je meenemen naar een onbewoond eiland?' kennen we uit de rubriek *Wie is Wie?*. Waarom de onder-vraagde uitgerekend deze cd's koos, intrigeerde ons. In *De cd-kast van...* vertelt daarom vanaf nu een koorlid over zijn of haar individuele muziekbeleving. Het is een 'estafeterubriek' dus je bepaalt zelf wie volgende keer aan de beurt is!

Je vindt meer nieuwe en veranderde dingen in deze ToniKA. Als redactie vragen we ons namelijk steeds opnieuw af wat onze lezers eigenlijk willen lezen. Is de balans tussen (semi)wetenschappelijke achtergrondinformatie en persoonlijke wetenswaardigheden goed? Missen lezers informatie of zijn er rubrieken die juist helemaal niet worden gelezen? Laat het ons gerust weten, zodat de ToniKA een magazine is en blijft dat met evenveel plezier wordt gelezen als waarmee het wordt gemaakt!

Hartelijke groet,
Namens de redactie
Sara Pleyte

Toonkunstkoor Amsterdam voert op 28 november *Israel in Egypt* van G.F. Handel uit in Muziekgebouw aan 't IJ in Amsterdam. Tijdens de eerste uitvoering van dit stuk door TKA, in 1870, telde het koor 300 zangers en werd het begeleid door een 80-koppig orkest. Er waren bekende solisten aangetrokken, maar het publiek liet het helaas afweten. Het oratorium was namelijk niet eerder in Amsterdam te horen geweest en het hardnekkige gerucht ging dat het een "droog, vervelend en ungeniessbar werk was" (Guus Hofman- Allema, *Geestdrift & muzikale zin*, 112). Musicoloog Wout Strootman geeft de dag voor de uitvoering een lezing aan de Volksuniversiteit over dit specifieke werk. Hij zal met zijn toehoorders ook onze uitvoering bijwonen. We vroegen hem wat er aan de hand is met dit oratorium van Handel.

Handel heeft zichzelf opnieuw moeten uitvinden. Hij was de gevierde componist van Italiaanse opera's, die aanvankelijk zeer in de smaak vielen bij publiek in Londen, waar hij woonde. Maar tijden veranderden en het publiek kwam in de ban van de Engelse opera. Handels handelsmerk raakte uit de mode. Hij heeft zich daarom toegelegd op composities die in de Engelse traditie van koormuziek staan. *Israel in Egypt*, een oratorium met veel koorzang, is daar een vroeg voorbeeld van. Het is goed te horen dat dit werk een opmaat is tot het oratorium *Messiah*, dat drie jaar later tot stand kwam."

Wout Strootman kan een bevlogen verhaal houden en het is dan ook niet verwonderlijk dat hij een trouwe schare geïnteresseerden heeft die zijn lezingen bezoeken.

Israel in Egypt is fijn om te zingen en een makkelijk toegankelijk stuk. Dit werk heeft Haydn beïnvloed bij het schrijven van *Die Schöpfung*, waarin vergelijkbare sfeerbeelden worden opgeroepen. Koorstuk (8) *He sent a thick darkness (Israel in Egypt)* vertoont een bepaalde gelijkenis met Haydns uitbeelding van het ontstaan van de maan in *Die Schöpfung*.

Als een typische barokcomponist blijft Handel dicht op de tekst. Dat blijkt uit het uitbeelden van allerlei woorden: voor het machtige water bijvoorbeeld, componeert hij voor koor en orkest muzikale lijnen vol beweging (koor 20). Opmerkelijk is ook zijn grote aandacht voor leestekens: na een interpunctie verandert Handel regelmatig van klankstructuur.

Tijdens de repetities van Toonkunstkoor Amsterdam werkt dirigent Boudewijn Jansen met het koor volhardend aan het aanbrengen van fraseringen om dit allemaal naar voren te halen.

Het oratorium bestaat uit twee delen. Deel I bevat voornamelijk actie: de tien plagen

Loes Knotter in gesprek met Wout Strootman

en hoe het Israëlsche volk door de Rode Zee wegtrekt uit Egypte. In deel II is er ruimte voor beschouwing. De verheerlijking van God wordt bezongen en het verdrinken van de Egyptenaren wordt herdacht of herbeleefd. Die tweeledigheid is goed te horen als het koor in deel 18 zingt: *The depths have covered them, they sank into the bottom as a stone.* Daar verdwijnen de Egyptenaren in de zee. Dit is laag en sinister gecomponeerd, direct gevolgd door een jubelings van de heer in het volgende koorwerk: *Thy right hand, o Lord, is become glorious* (19).”

Luistertips van Wout Strootman

We namen met Wout in vogelvlucht de partituur door. Hij wist over elk stuk wel iets te vertellen: een kleine opsomming van bijzonderheden staat hieronder afgedrukt. De manier waarop de dieren en de natuur door Handel worden vertaald in de muziek spreekt hem enorm aan. Op onze vraag welk dier hem in dit stuk het meest kan bekoren antwoordde hij vrijwel onmiddellijk: “De schapen! Je hoort hoe ze langzaam allemaal bij elkaar komen, hoe ze elkaar volgen.” Hier volgen zijn luistertips:

2. *And the children of Israel sigh'd* (altsolo en koor)

Het woord ‘God’ krijgt in barokmuziek vaak een stijgende melodisch lijn, zo ook in de zin: *and their cry came up unto God.* Hier wordt uitgebeeld hoe de schreeuw van het volk naar God opstijgt. Bij woorden als ‘God’ en ‘The Lord’ zijn vaak trompetten en pauken te horen: van oorsprong militaire muziekinstrumenten. De trompet werd gebruikt als signaalinstrument, waarmee de legerleiding boodschappen kon overbrengen naar verafgelegen regimenten. Koningen, keizers en prinses (vaak aanvoerders van hun legers) waren dan ook altijd omringd met trompettisten. In de barokmuziek is de trompet, verbonden met invloed en macht, symbool geworden voor ‘belangrijke personen’. Nog altijd speelt het trompetsignaal een belangrijke rol in officiële koninklijke aangelegenheden.

5. *Their land brought forth frogs* (altaria)

In deze aria voor de alt, over de plaag met kikvorsen, is de beweging van kikkers te horen in de orkestpartij. Opnieuw een tekstuitbeelding.

6. *He spake the word, and there came all manner of flies* (koor)

Bij de plaag met de vliegen en luizen wordt het gezoem van deze dieren uitgebeeld door de hoge vrouwenstemmen en hoge strijkers; de sprinkhanen worden door de lage strijkers van het orkest weergegeven.

7. *He gave them hailstones for rain* (koor)

Dit koorwerk beeldt de hagelstormen uit. Let op hoe de

pauken deze hagel uitbeelden.

8. *He sent a thick darkness over all the land* (koor)

Handel creëert hier de sfeer van duisternis.

10. *But as for his people, he led them forth like sheep* (koor)

Hoor hoe fugatische herhaling grazende schapen uitbeeldt.

12. *He rebuked the Red Sea, and it was dried up* (koor)

God liet de Rode Zee uiteen wijken om het Volk Israël een uitweg te bieden. Handel beeldt deze trektocht uit in een wandelmotief, door steeds beweging te componeren op de frase *As through a wilderness.* Vervolgens gebruikt hij paukenslagen in het orkest op *Overwhelmed the enemy.*

13. *And Israel saw that great work* (koor)

Hier weer een voorbeeld van hoe het woord ‘Lord’ in de muzikale frase het hoogtepunt vormt.

18. *The depths have covered them* (koor)

In de baspartij van het orkest is een puls te horen; een klopmotief dat symbool staat voor de dood. Ook J.S. Bach gebruikt dit motief, in het eerste deel van de *Matthäus-Passion.*

19. *Thy right hand, o Lord, is become glorious* (koor)

De trompet en pauken verbeelden de invloedrijke, machtige ‘Lord’.

25. *The people shall hear* (koor)

Dit is een prachtig voorbeeld van Handels gebruik van interpunctie: na elke komma verandert de klankstructuur. Let ook op de overdrijving in *Sorrow shall take hold*, waarin ‘sorrow’ lang gerekt is en laag gecomponeerd.

27. *The Lord shall reign for ever and ever* (koor)

Dit deel laat een belangrijke verwantschap met Handels *Messiah* horen. Het deel wordt herhaald en het motief is tevens verwerkt in het slotkoor (31).

Loes Knotter

Grüsse aus Berlin!

Vanaf 1 september woont TKA-bas Theo Laceulle met zijn vrouw Marianne voor drie maanden in Berlijn. Stef Lokin stuurde hem een aantal vragen.

Waarom wilden jullie naar Berlijn?

Een paar maanden wonen in Berlijn is al heel lang een grote wens van ons. De keren dat we er kort waren, vonden we het een fantastische stad, maar dan hol je van het ene museum naar de volgende opera en je komt eigenlijk nergens echt aan toe. Zelfs nu denken we nog tijd tekort te komen, maar het is erg leuk te kunnen zeggen: 'daar gaan we volgende maand nog eens heen...'. We kunnen nu echt 'opgaan in Berlijn' en dat is een geweldige kans die we onszelf als 'jonge pensionados' wilden gunnen.

Waar wonen jullie en waarom precies in die wijk?

We wonen midden in het centrum, in het Nikolaiviertel, eigenlijk het oudste deel van Berlijn. Via goede Duitse vrienden kunnen we van iemand een 'maisonnette' gebruiken; wel op 6-hoog, en zonder lift!

Kun je een beschrijving geven van je dagindeling?

Meestal spreken we de avond tevoren af waar we de dag daarop heengaan. We lezen ons in, doen geregeld een beschreven wandeling en proberen zo de stad, die eigenlijk uit vele dorpen bestaat, te leren kennen. Ook zien we graag bijzondere architectuur (Jugendstil, Bauhaus). Als het slecht weer is kiezen we voor museumbezoek, maar tot nu toe was het weer hier zo prachtig dat we vooral veel hebben gelopen. En 's avonds is er dan heel vaak een concert, opera of film. We gaan ook nog naar Brecht's Berliner Ensemble. *Zijn de Berlijners toegankelijk? Maak je er gemakkelijk vrienden?*

Wij zijn geen mensen die in een kroeg achter een liter bier gaan zitten om Berlijners te ontmoeten. Het is wel zo dat ze opvallend aardig en behulpzaam zijn. Zo stonden we in Schöneberg een prachtig Jugendstil-huis te fotograferen terwijl een van de bewoners voor de deur zijn hondjes uitliet. Hij nodigde ons uit om ook de hal en vooral de lift binnen te fotograferen: prachtig!

Wat merk je in het dagelijks leven / in het straatbeeld nog van de Tweede Wereldoorlog?

Er zijn twee zaken waarmee je in Berlijn intensief geconfronteerd wordt: WOII en de deling in BRD en DDR. Overall zijn nog resten van de Muur te vinden en wordt verhaald van vluchtelingen. Overall staan de wandaden van het naziregime beschreven, er is nog nazi-architectuur, en er zijn open plekken in de stad die herinneren aan de daar beraamde en begane mis-

Theo's leestips voor toekomstige Berlijn-bezoekers:

Katharina Kunter *Berlijn, Reisgids voor de bewuste bezoeker*
Berlijn voor gevorderden, 8 Nederlanders over de ziel van hun stad.
Philippe Remarque, *Boze geesten in Berlijn* (we herkennen daarin veel van wat we op onze dagelijkse wandelingen meemaken)
Literatuur en WOII: Alfred Döblin *Berlin Alexanderplatz*
Christopher Isherwood *Afscheid van Berlijn*
Laurent Binet *HHhH* (*Himmlers hersens heten Heydrich*)
Hans Fallada *Alleen in Berlijn.*

daden (Topographie des Terrors). In het Bayerische Viertel zijn (als kunstwerk) borden gehangen met alle idiote maatregelen die door de nazi's aan de joden werden opgelegd.

Je gaat veel naar concerten. Wat zijn de mooiste die je tot nu toe hebt meegemaakt?

We gaan inderdaad naar heel veel concerten en opera's. We hebben al heel wat moois meegemaakt: een concert van de Berliner Philharmoniker o.l.v. Bernard Haitink, Schubert's Schöne Müllerin door stertenor Jonas Kaufmann en pianist Daniel Barenboim, concerten met de Akademie für alte Musik Berlin en het Freiburger Barockorchester waarin onze zoon Gijs op natuurhoorn meespeelde, een liedrecital door Bernarda Fink, een In memoriam-concert voor Dietrich Fischer-Dieskau waar de componist Aribert Reimann sprak en waar een aantal van zijn oud-leerlingen zong, Die Walküre in de Staatsoper o.l.v. Barenboim. In november gaan we o.a. nog naar een concert door Joyce DiDonato. Mede door de deling in Oost- en West-Berlijn zijn er hier drie grote en nog een paar kleinere operagezelschappen, twee toporkesten en zeker vier goede tot zeer goede orkesten, daarnaast is er een groot aanbod aan kamermuziek, koorconcerten. Je kunt hier echt elke avond naar iets moois; af en toe is het zelfs moeilijk kiezen!

Welk museum vind je tot nu toe het meest bijzondere?

Dat is moeilijk te zeggen. Natuurlijk het Jüdisches Museum, maar ook de Neue Galerie (door Ludwig Mies van der Rohe ontworpen), en dat is ook nog eens prachtige architectuur! Verder een klein museum gewijd aan Emil Nolde en het Brückemuseum met werk van Duitse expressionisten.

Wat is het meest bijzondere dat je buiten de stad hebt gezien.

Eerlijk gezegd zijn we niet eens zoveel buiten de stad geweest. We hebben gevaren over en gewandeld bij de Wannsee, en hebben daar ook het huis bezocht waar de beruchte Wannseeconferentie (over de Entlösung van het Joodse vraagstuk) is gehouden. Dat is nu een gedenkplaats waar je heel erg somber van wordt. Gelukkig staat een paar huizen verderop het zomerhuis van de grote Berlijnse schilder Max Liebermann, daar word je dan weer blij van. Natuurlijk is er ook Potsdam met de Hollandse Viertel en het slot Sanssouci. Wat verder weg ligt Dessau, waar het Bauhaus staat en enkele heel bijzondere Meisterhäuser voor de professoren (Gropius, Klee, Kandinsky). Ook daar staat weer een groot operatheater uit de jaren '30 en gebouwd in nazi-architectuur-stijl. Het wordt wel het 'Bayreuth des Nordens' genoemd. Wiard Witholt, die bij TKA enkele keren de Christuspartij heeft gezongen, is eraan verbonden. We zagen hem daar in *Faust* en in *Die lustige Witwe*.

Tot slot: we komen hier zeker terug!

How to handle *Handel*

'Hoe spellen we de naam van de geliefde man uit Saksen, de fantastische componist en zeer succesvolle 18de-eeuwse zakenman, de grootste Duitser ooit die Italiaanse opera naar de Britten bracht? Hoe moeten we Handel spellen? Uh.... Händel. Ik bedoel, Hendel.'

Zo begint het artikel van Ian Howell dat hij begin vorig jaar schreef.

Uanuit zijn Amerikaans georiënteerde perspectief belicht Howell de spellingsvraag. Het is een belangrijke vraag omdat niet alleen George Frideric (of Georg Friederich) zelf meerdere spellingen adopteerde gedurende zijn leven, maar ook meerdere landen een claim leggen op zijn muzikale nalatenschap.

You Put a Spell on Me

In de tijd dat Handel werd geboren, was men veel minder geïnteresseerd in zowel spelling als herkomst. Wij willen niet alleen de man bezitten vanwege onze nationale identiteit (en er zijn maar een paar dingen nog minder Engels dan een umlaut), maar ook om hem historisch correct een naam te geven.

Wat zijn de feiten.

- Handel is gedoopt Georg Friederich Händel in 1685.
- Bij inschrijving aan de Halle Universiteit, tekende hij het studentenregister met George Friederich Händel
- Toen hij in Rome woonde, tekende hij met G.F. Hendel in 1706 en deed dit ook in 1707 toen hij zijn Dixit Dominus signeerde.
- Toen hij naar Engeland verhuisde, begon hij zijn naam te spellen als Handel (de verengelsing van iemands naam was gebruikelijk onder immigranten) met als hoogtepunt zijn verzoek tot het verkrijgen van de Britse nationaliteit in 1726 onder de naam George Frideric.
- In de index van de Acts of the British House of Lords is de spelling van Handels naam hetzelfde als op zijn naturalisatieverzoek.
- Het spoor loopt daar niet dood, de titelpagina (1743) van een Libretto voor de uitvoering van de *Messiah* laat nog een andere spelling zien in zijn tweede voornaam: George-Frederic Handel.
- Zijn testament is ondertekend met Handel.
- In brieven in het Duits (zelfs aan zijn moeder) spelde hij zijn naam als Handel.

Als wij de subtiele variatie op zijn tweede voornaam negeren, kan toch een sterke zaak gemaakt worden van Handels opzettelijke adoptie van de Engelse spelling van zijn voor- en achternaam en het feit dat hij dat de rest van zijn leven heeft volgehouden.

Handel, flexibel met een doel

Hoewel blijkt dat Handel gedurende zijn hele leven flexibel was met de spelling van zijn naam, was hij niet willekeurig in zijn keuzes. Als altijd inschattende zakenman paste hij zich zo goed als hij kon aan. Hij was deels succesvol doordat de Engelsen het gevoel hadden dat hij één van hen was. Dit in tegenstelling tot de tijd dat hij in Italië woonde, waar hij bekend stond als Caro Sasson, de geliefde

man uit Saksen. Handel lijkt Engeland (net als Engeland hem) ten volle te hebben geadopteerd.

De Italiaanse spelling Hendel (uitgesproken door een Italiaan) klinkt ongeveer hetzelfde als de Duitse Händel (beide met een open e-klank). De keuze voor deze spelling kan ook ingegeven zijn door het verlangen om de Italianen te verleiden tot een enigszins Duitse uitspraak. Er is echter geen bewijs gevonden dat de Britse uitspraak in de 18e eeuw van de klinker in Handel op ongeveer dezelfde manier werd uitgesproken als de Duitse ä.

Conclusie

Een leraar bij Yale formuleerde het als volgt:

'De enigen die Händel (of de standaard variant Haendel) mogen schrijven zijn de Duitsers; anderen die dit doen lijken pretentiefus.'

Zelfs als iemand het argument gebruikt dat originele namen moeten worden gebruikt als gestandaardiseerde benadering om historische figuren te catalogiseren, is dat te weerleggen met zes woorden: Stings echte naam is Gordon Sumner. *The Encyclopedia of Popular Music* (gepubliceerd door Oxford University Press) noteert de heer Sumner onder zijn artiestennaam. Vergelijkbaar: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (ook van Oxford Press) noteert de heer Handel zonder umlaut. De beweging van vroege muziek is geobsedeerd van historische accuratesse. Gelukkig, het historisch overzicht is duidelijk: George heeft gevraagd om Handel genoemd te worden. Wie zijn wij dan om hem te denationaliseren?

Wil je het hele artikel van Ian Howell lezen, kijk dan op <http://blog.counterpointspublishing.com/2011/02/how-to-handle-spelling-handel/>

Els van Eersel

Hendel

Hoe gaat het nu met... Leon Hinzen?

'Ik verheug me enorm op Israel in Egypt'

Tot zijn spijt moet Leon Hinzen volgend jaar onze uitvoering van de *Matthäus-Passion* missen. In de week voor Pasen gaat hij met zijn vrouw Els naar Leipzig waar, in de Thomaskirche, de *Johannes-Passion* wordt gezongen. Muziek is één van de belangrijkste zaken in het leven van Leon. Dat was zo en dat is zo gebleven. Tot maart 2010 was Leon voorzitter van TKA. Hij was drie maanden gepensioneerd als directeur van de Annie M.G. Schmidtschool in Hilversum, een school voor speciaal onderwijs, toen hij werd getroffen door een beroerte.

Een afspraak met Leon maak je per e-mail. Een paar dagen nadat hij heeft geantwoord, zit ik op een mooie ochtend in oktober bij Els en Leon in de woonkamer in Amersfoort. Samen vertellen ze over de hersenbloeding en hoe het herstel van de geheugenfuncties langzaam maar gestaag gaat. Leon zoekt af en toe naar woorden. Els vraagt hem soms wat hij wil zeggen en vult hem zo nodig aan. We praten over zijn hobby's. Dat is natuurlijk muziek, maar ook tuinieren en lezen en schrijven op de i-pad. 'Schrijven gaat fantastisch,' zegt Els, maar hij moet er wel de rust voor nemen. Leon beaamt: 'Ik maak niet te lange en moeilijke zinnen.' Ook lezen gaat hem steeds beter af: 'Ik lees in de krant alleen de korte berichten.' Met lange, samengestelde zinnen heeft hij meer moeite.

Ook leest hij stripboeken, zoals een onlangs verschenen boek over Vincent van Gogh en ik zie luisterboeken bij hem op tafel liggen.

Sinds zes weken is Els permanent thuis. Ze is per 1 oktober van dit jaar met pensioen als docent en manager bij de Hogeschool Utrecht.

Samen vertellen over de klusjes in huis en tuin. 'Leon heeft veel meer tijd nodig om dingen te doen,' zegt Els. 'De tuin winterklaar maken kostte ons vroeger een weekend, nu zijn we er langer mee bezig.' Omdat Leon maar één arm kan gebruiken, zochten beiden op internet naar aangepast gereedschap. 'Je kunt het zo gek niet bedenken of het bestaat,' zegt Els. 'Lichtgewicht grasmaaiers, bladblazers, allemaal te bedienen met één arm. Dat geldt ook voor keukengereedschap. Je hebt keukenplanken die lijken op een bankschroef. Met één hand kun je een fles open-trekken.' Bewegen en oefenen is het devies. Twee keer per week heeft Leon fysiotherapie. Daarnaast wandelt hij veel. Soms lopen Els en Leon zo'n zes kilometer. Fietsen doet hij op een aangepaste fiets.

Muziek blijft een grote plek innemen in Leons leven. Zijn tijd bij TKA leeft nog sterk bij hem; er over praten roept emoties op. Thuis luistert hij veel naar muziek. Ook zingt hij iedere week een middag met een vriend. Dan klinken er Engelse traditionals zoals *Greensleeves*, *Early one mor-*

ning en *Londonderry Air* door het huis. Leon staat op uit z'n stoel en laat me de zangbundel zien met de stukken die ze samen zingen. Daar zitten ook de partituren in die hij zingt met een buurtkoor van zo'n twintig mensen. Leon: 'We repeteren eens in de veertien dagen. Twee keer per jaar treden we op bij de nonnen.' Hij doelt op het even verderop gelegen complex Onze Lieve Vrouw ter Eem, waar een aantal kloosterzusters woont. Het onthouden van muziek gaat hem gemakkelijk af; de tekst reproduceren is lastiger. Els: 'Je neemt wel steeds beter langere stukken op.'

De pensionering van beiden maakt dat ze op reis kunnen. Als het mogelijk is, combineren ze hun reisdoel met een concert. Dat is dus zo in het komende voorjaar in Leipzig en dat was ook zo in juli van dit jaar. Op weg naar de Dolemieten deden Leon en Els het dorp Benediktbeuern aan. Daar staat het klooster waar de teksten worden bewaard waarop Carl Orff zijn *Carmina Burana* baseerde. Op de binnenplaats voerden plaatselijke koren het stuk uit.

Minstens eens per maand gaan Leon en Els naar een muziekvoorstelling. Dat kan een balletproductie zijn in het Muziektheater of een optreden van een koor dat werken van Arvo Pärt uitvoert in het Concertgebouw. Voor een uitvoering van de *Messiah* van Handel door De Nederlandse Bachvereniging reizen ze binnenkort zelfs naar Kampen. Els: 'We blijven dan slapen in een hotel. En we doen alles per trein. We wonen 700 meter van het station vandaan.'

Leon en Els komen op 28 november naar het Muziekgebouw voor onze uitvoering van *Israel in Egypt*. Leon: 'Ik verheug me er enorm op.'

Stef Lokin

Leon en Els

Column van de artistieke staf

Deze editie: **Paul Prenen, pianist**

Op de middelbare school vroeg leraar Passage, hij gaf Nederlands, wat de fysieke gebieden waren waar de kunsten op werkten. Hij gaf een voorbeeld: architectuur werkt op het gebied van de ruimte. Met enig talmen wist de klas van alle kunsten hun werkterrein te vinden. Alleen muziek, daar kwamen we niet uit. Met priemende blik keek Passage mij aan. 'Paul, jij zou dat toch moeten weten'. Ik wist het niet. Als een hogepriester schreef Passage met een krijtje het woord 'tijd' op het bord. Deze gebeurtenis is al lichtjaren van ons verwijderd, maar sinds die les heeft dat me nooit meer los gelaten. Voortdurend merk ik dat het in muziek draait om de tijd. Jaren na Passage lees ik: *im Anfang war der Rythmus*. Ik moet bijvoorbeeld op het Conservatorium opeens een violist begeleiden. Zijn pianist is verhinderd. Voor mijn neus wordt onspeelbare muziek gezet van een tijdgenoot en ik beperk mijn activiteit door het gecompliceerde ritme met totaal willekeurige noten weer te geven. De violist is tot mijn verbazing zeer tevreden.

Muziek heeft werkelijk macht over de tijd: ze kan de tijd betekenis geven, net als een klok, maar oneindig veel geraffineerder. Ze kan de tijd versnellen, vertragen; ze kan je laten beseffen dat de tijd alles laat verdwijnen. Zoals Eric Dolphy zo mooi zegt op het einde van zijn laatste plaat: "When music is over, it's gone in the air. You can never capture it again." Juist dit besef maakte dat Schubert op een verwijt dat hij zo vaak treurige muziek maakte, oprecht stomverbaasd antwoordde dat alle muziek toch treurig is? Soms kijk ik op mijn horloge als ik naar muziek luister. Ik geef toe, soms is dat uit verveling, maar meestal is het omdat ik werkelijk niet snap dat die lange, wonderbaarlijke reis die de muziek me laat maken, nog maar twee minuten geleden begonnen is.

Ik zat vroeger in een salonensemble. De violist, een rasmusicus, eiste steeds dat we muziek speelden die mensen al kenden. Ik keek daarop neer. Een mens wil toch nieuwe vergezichten ontdekken? Maar gaandeweg snap ik steeds meer dat hij gelijk had. De muziek wordt dubbel zo machtig als ze eerder is gehoord door het publiek, want dan slaat de tijd toe. Door de herinneringen wakker te roepen die sluimeren bij de toehoorders. Alle componisten zijn zich hiervan terdege bewust. Allemaal spelen ze met je herinnering. Niet één componist zal een stuk maken waar steeds totaal nieuwe gebeurtenissen de aandacht eisen. Een potpourri werkt ook alleen maar als de onderdelen bekende hits zijn. Chopin heeft aan het einde van zijn achtste nocturne een paar maten geschreven, die heel simpel zijn maar onvoorstelbaar emotioneel. Ik heb me daar altijd over verbaasd. Het was geen persoonlijke afwijking want ik heb het stuk vaak voor mensen gespeeld

en altijd bleken die drie maten bij iedereen kippenvel te veroorzaken. De maten waren zo eenvoudig, mijn dochttertje had het kunnen verzinnen. Laatst speelde ik het stuk waar een oude vriend bij was. Haast achteloos zei hij dat Chopin in die maten zo slim het beginthema in een iets andere jas had gestoken en toen viel eindelijk het kwartje: die maten op zichzelf waren betekenisloos, maar omdat ze op een onmerkbare manier je herinnering aan het begin van het stuk beroerden kreeg je tranen in je ogen.

Het derde pianoconcert van Rachmaninof is ook een sterk voorbeeld van dit procedé. Aan het einde van het tweede deel begint het orkest out of the blue een melancholieke wals te spelen. De melodie is zo adembenemend treurig, onvoorstelbaar. Ik heb het stuk gestudeerd, maar pas na heel lange tijd kwam ik erachter dat de melodie een letterlijke herhaling is van de melodie waarmee dit pianoconcert begint. Alleen heeft hij de melodie een toon hoger op de toonladder laten beginnen en de maatsoort veranderd. Daardoor klinkt die wals als een herinnering aan een haast verdwenen verleden. Als een lied dat je ooit als kind in je bed hebt gehoord, het is je door en door vertrouwd maar wie zong het? Dat al die melancholie wordt opgewekt door de herinnering aan het hoofdthema dat je tien minuten eerder hebt gehoord, ontgaat haast iedereen.

Ik kan nog pagina's doorgaan met sterke voorbeelden maar hier stop ik, met tegenzin.

Paul Prenen

Muziekgebouw aan 't IJ

Op 28 november a.s. voert TKA G.F. Handels oratorium *Israel in Egypt* uit in het Muziekgebouw aan 't IJ, een jong gebouw met heel wat wetenswaardigheden:

Vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw zijn er plannen gemaakt voor de herinrichting van de Amsterdamse IJ-oeveren. Het duurde tot halverwege de jaren '90 voordat er een duidelijk plan voor de zuidelijke IJ-oever kwam. Evident was dat hierin ook een belangrijke rol was weggelegd voor culturele activiteiten. Jan Wolff, oprichter van muziekcentrum de IJsbreker, zag zijn kans schoon en was de onvermoeibare initiatiefnemer voor de bouw van het Muziekgebouw aan het IJ/Bimhuis, dat in juni 2005 werd geopend. Uit de ontwerpen werd dat van Kim Herforth Nielsen van het gerenommeerde Deense architectenbureau 3xNielsen gekozen (liefhebbers van moderne architectuur moeten zeker eens op de website van dit bureau kijken: www.3xn.dk/en/#/home/projects/projects_year/)

Het Muziekgebouw en het Bimhuis (Beroepsorganisatie voor Improviserende Musici) vormen bouwkundig één geheel, maar het laatste kreeg een eigen gezicht doordat het als een markante doos uit de voorgevel steekt.

De hoofdingang is bereikbaar via een elegante brug over het water van de opnieuw uitgegraven Zouthaven. Deze brug, geïnspireerd op een loopplank, werd ontworpen door Hans van Heeswijk.

Het markante complex bestaat uit een 24 meter hoge glazen 'volume' met aan de westzijde een uitkragende luifel van 19 meter. Kleur- en materiaalgebruik zijn sober: staal, kaal beton, onbewerkt hardhout. Mede door het vele glas en de duidelijke belijning straalt het gebouw een rustige grandeur uit. Centraal in het gebouw ligt de grote zaal met ca. 730 zit- of 1500 staanplaatsen en daaromheen de foyers. Naast de grote zaal van het Muziekgebouw bevinden zich nog een kleinere foyerzaal met 125 stoelen, drie repetitieruimten en aan de oostzijde kantoorruimtes.

De grote zaal

De grote zaal, waar TKA binnenkort voor de derde keer een uitvoering mag geven, is een van de modernste muziekzalen ter wereld. De nieuwste technische inzichten zijn bij de inrichting toegepast, niet in de laatste plaats op het gebied van de akoestiek. Zonder elektronische hulpmiddelen kan hier een nagalm worden bereikt, variërend van ca. 1,5 – 2,5 seconde, zodat elk genre muziek volledig tot zijn recht kan komen. Om tot de gewenste resultaten te komen heeft bureau Peutz, in nauwe samenwerking met Jan Wolff, talloze proeven en testen op schaalmodellen en in windtunnels uitgevoerd.

De constructie van de grote zaal is die van een doos in

een doos. Tussen de twee dozen bevindt zich een bufferruimte, die wordt gebruikt voor opslag, transport en leidingen. De zaal maakt nergens contact met de betonnen buitenschil maar hangt in feite aan zware rubbers in een staalconstructie. Deze is weer van de buitenste betonnen dozen gescheiden door dikke rubberen matten. Hierdoor wordt het geluid van buiten tot nagenoeg nul gereduceerd. Wanneer bijvoorbeeld de torenhoge cruiseschepen aan de kade van de nabij gelegen cruiseterminal hun motoren opstarten, dan trillen de medewerkers bij wijze van spreken van hun kantoorstoel, maar in de grote zaal is er niets van te merken.

De zaal meet 30 x 20 meter; het podium in standaardopstelling 10 x 20 meter. De zijwanden van het podium kunnen worden verplaatst en de achterwand kan in zijn geheel omhoog worden geschoven, waardoor het podium 5 meter dieper wordt. Het plafond van de zaal bestaat uit drie panelen, die onafhankelijk van elkaar omhoog en omlaag gebracht kunnen worden, dankzij stalen kabels en een contragewicht van 6.000 kilo. Hierdoor kan de plafondhoogte variëren van 12 tot 20 meter, afhankelijk van de gewenste nagalm. Ook de vloer bestaat uit afzonderlijke delen, acht in totaal. Zo kan de publieksopstelling worden aangepast aan elke voorstelling. De licht golvende wanden bestaan uit panelen van isometaal gevuld met steenwol, gipsplaat en stucwerk op steengas. Hierop zijn horizontale esdoornbalkjes bevestigd met in hoogte verschillende tussenruimtes. Op die manier kan het geluid zich nergens ophopen en worden ongewenste interferentieverschijnselen voorkomen. Achter de balkjes zijn 100.000 led-lampjes aangebracht waarmee vele kleuren te genereren zijn. De stoelen zijn zo ontworpen dat het voor de akoestiek nauwelijks iets uitmaakt of ze al dan niet bezet zijn. Bovendien kunnen de stoelen snel en efficiënt worden verplaatst of weggehaald.

Door het gebouw loopt een netwerk van pvc-buizen van 25 cm doorsnede. Hierdoor kunnen audio- en videokabels worden getrokken naar de plaatsen, waar deze nodig zijn, zonder kabelmatten, tape of wiggen onder deuren. Grappig detail: om te voorkomen dat er geluidslekken ontstaan bij de openingen van de pvc-buizen, worden

deze simpelweg dicht gemaakt met zandzakjes. Kijk maar eens goed om je heen op 28 november. Prachtige panoramafoto's zijn te vinden op:

amsterdam.arounder.com/en/theatre/muziekgebouw-aan-t-ij

Nelleke Reijs

Wie is wie?

Marjolein Zinkstok
alt
Lid sinds 2012

Doe je nog iets anders met muziek?

Sinds 1989 zing ik in het Nederlands Concertkoor; daarvoor zong ik in het Amsterdams Universiteitskoor. Een jaar of acht geleden ben ik met pianoles begonnen.

Wat vind je leuk aan TKA?

Prettige, ongecompliceerde sfeer en duidelijke regels. Gewoon lekker mooie werken zingen.

Wat is het mooiste/spannendste/meest ontroerende concert dat je ooit met een koor hebt uitgevoerd?

De tournee van NCK met Paco Peña en zijn flamenco-ensemble in Griekenland, 2003; op een prachtige zomeravond voor een paar duizend mensen zingen in het Herodes Atticustheater in Athene, het eeuwenoude openluchttheater aan de voet van de Akropolis. Hemelser kun je het niet hebben.

Welk stuk zou je graag (nog eens) willen zingen?

Mendelssohns *Elijah*.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Uit alle tijden zijn er liederen en liedjes die me raken. Vandaag zeg ik *Vaderland* van Frank Boeijen of Mathilde Santing, allebei mooi.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik ben zelfstandig tekstschrijver en communicatieadviseur; een van mijn opdrachtgevers is ZING magazine. Ik werk bij voorkeur voor onderwijs, zorg en overheid. Zie verder www.metzincommunicatie.nl.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

We gaan meestal naar de Alpen. Actieve natuurvakanties: wandelen in de bergen en de laatste jaren ook fietsen. Soms denk ik: waarom wil ik dit toch? De Alpe d'Huez, de Grand Ballon... daar word je moe van, hoor. Maar ja, als ik boven ben, weet ik het weer.

Kun je ons een restaurant aanbevelen?

Gisteren heb ik met plezier gegeten in het restaurant van Eye, het filmmuseum. En op een zwoele zomeravond moet je natuurlijk bij ons in Castricum aan het strand eten, bij Deining bijvoorbeeld.

Welk boek ligt er op je nachtkastje en is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Matterhorn van Karl Marlantes; een roman over de oorlog in Vietnam. Dat ik geen verstand heb van legers en van oorlogvoeren is een beetje een handicap, maar de ellende en zinloosheid begrijp ik wel – die spatten van elke pagina af. Beklemmend. Maar geen boek dat ik iedereen aanraad.

Vertel eens iets verrassends over jezelf.

Op het prikbord boven mijn bureau hangt een uitspraak van Loesje: 'Communicatiespecialist – mijn moeder na twee glazen wijn'. Van mijn dochter gekregen.

Wie speelt in de film over jouw leven de rol van jou?

Een nuchtere, Hollandse actrice als Johanna ter Steege. Ze komt bovendien, net als ik, uit een gereformeerd gezin met zes kinderen.

En wat zou in die film de themamuziek kunnen zijn?

Het wordt een selectie van liedjes – veel Nederlandstalige – die ik leuk of mooi vind en die passen bij een bepaalde gebeurtenis of fase in mijn leven.

Met wie zou je wel eens een borreltje willen drinken?

Met taalkundige Wim Daniëls. Die kan ongebreideld en virtuoos associëren op woorden. Zijn column 'Wim', een pleidooi voor behoud van de voornaam Wim, eindigt met de zin: 'What is a world without Wimmen?' Daar moet ik vreselijk om lachen.

Heb je een motto?

Geen levensmotto, ik citeer wel graag spreuken. Meest geciteerd: 'Nooit met lege handen naar de keuken' en 'Beter kwaad dan depressief'.

Wie is wie?

Daan Nijssen
tenor
Lid sinds 2012

Doe je buiten TKA nog iets met muziek?

Voordat ik toetrad tot TKA hield ik me weinig bezig met zingen, al was ik me er wel van bewust dat ik het redelijk goed kon. Als kind heb ik pianoles gehad, waardoor ik nu noten kan lezen en niet al te moeilijke stukken kan spelen.

Wat vind je leuk aan TKA?

Dankzij het koor kan ik me wekelijks intensief bezig houden met zingen. Het klassieke repertoire dat aan bod komt, trekt me bovendien bijzonder aan, net als het kwalitatief hoge niveau.

Zou TKA nog leuker of beter kunnen worden?

Voor mij voldoet het koor tot nu toe aan al mijn verwachtingen. Ik hoop dat er nog veel grote klassieke werken, en vooral de *Messiah* van Handel, aan bod zullen komen.

Heb je een favoriete zanger, zangeres, instrumentalist of orkest? Zo ja, wie of welk?

Voor mij is er geen artiest die met kop en schouders boven de anderen uitsteekt. Bovendien ken ik te weinig orkesten, al vind ik het Koninklijk Concertgebouworkest erg goed.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Ik zou *Dido's Lament* uit Dido and Aeneas kunnen noemen, maar

eigenlijk vind ik de andere aria's en koorstukken uit die opera net zo mooi.

Heb je nog andere hobbies?

Voor het geschiedenistijdschrift *Galapas* van de VU schrijf ik informatieve stukken over onderwerpen die me interesseren (geschiedenis, antropologie, archeologie, mythologie, filosofie en nog veel meer), maar ik schrijf ook verhalen. Verder wandel en fiets ik veel.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Op het moment volg ik de Research Master Oudheidstudies aan de VU. Verder werk ik bij ZZAPP Services, een bedrijf dat cultureel drukwerk verspreidt. Na mijn studie hoop ik mijn geld te kunnen verdienen met het schrijven van artikelen voor professionele tijdschriften.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Ik bezoek het liefst telkens nieuwe plaatsen. Ik hou in elk geval veel van het Mediterrane klimaat en van plaatsen met veel geschiedenis. Het Midden-Oosten lijkt me ook erg interessant, maar daar is het helaas ook onrustiger en onveiliger.

Kun je ons een restaurant aanbevelen?

Bij Dos, het tapasrestaurant aan de Nieuwe Willemsstraat, hangt een erg gezellige sfeer en het eten is er heel divers en van goede kwaliteit.

Welk boek ligt op je nachtkastje en is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Op het moment lees ik de *Shahnameh* van Abolqassem Ferdowsi, een zeer groot Iraans epos uit ongeveer 1000 na Chr. waarin de mythes, legendes en geschiedenis van het pre-islamitische Iran opgetekend zijn. Het bevat veel mooie verhalen en is een echte aanrader voor iedereen die zich wil verdiepen in een andere cultuur of geïnteresseerd is in verhalen in het algemeen.

Vertel eens iets verrassends over jezelf.

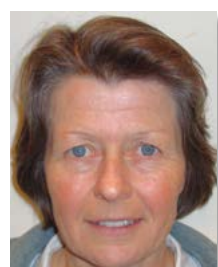
Ik heb op achttienjarige leeftijd, na het afronden van de middelbare school, de wandeltocht naar Santiago de Compostela gemaakt.

Wie speelt in de film over jouw leven de rol van jou? En wat zou in die film de themamuziek zijn?

Een acteur vinden zal moeilijk worden. Ik ken al niet zoveel acteurs van mijn leeftijd en iemand vinden die mij goed zouden kunnen vertolken is bijna onmogelijk. Wat de muziek betreft: het tweede de deel van *Beethoven VII* vind ik wel goed bij mij passen.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Het uitdenken van verhaallijnen en het nadenken over een verhaalwereld geeft me het gevoel dat ik iets creëer, zelfs als ik het nooit opschrijf.

Wie is wie?

Monique van den Toorn
sopraan
Lid sinds 2010

Doe je nog iets anders met muziek?

Ik zing vanaf mijn studententijd bij Pierre Schuytemaker van de Stichting Eigenwijs. Ik doe daar mee met een vrou-

wenprojectkoor, en ik zing solo plus koorwerken in opera's die we met toneelspel erbij uitvoeren. We zijn momenteel bezig met de muzicette van Erik Lotichius. Sinds vier jaar heb ik klarinetles bij het Muziekpakhuis.

Wat vind je leuk aan TKA?

Ik doe graag mee aan uitvoeringen met grote orkesten en solisten. Het zangniveau spreekt me ook erg aan en het tempo waarin we stukken instuderen.

Wat is het mooiste/spannendste/meest ontroerende concert dat je ooit met een koor hebt uitgevoerd?

We treden weleens op met de opera in verpleeghuis Sint Jacob. Soms gaan de bewoners dan meedoen en achter ons aan lopen of meedirigeren. Er was eens een mijnheer die iedere keer wanneer ik in een triest gedeelte moest zwaaien met een zakdoek zijn hoed afnam en terug zwaaide. Ik kon niet naar hem kijken want dan zou ik in lachen uitbarsten.

Welk stuk zou je graag (nog eens) willen zingen?

De opera *The Fairy Queen*.

Heb je nog andere hobbies?

Ja, ik wandel graag (NS wandelingen bijvoorbeeld) met vrienden, ik lees voornamelijk spirituele boeken, ik reis graag en ik doe geregeld mee aan ademwerkvakanties.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik werk bij dementerende ouderen en draag daar de totale zorg voor zes bewoners, het zogenaamde kleinschalig wonen. Mensen wassen en aankleden, maar ook de was, boodschappen, koken, etc.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Ik ben dol op safari en ben vaak in Afrika geweest. Botswana vond ik bijzonder maar eigenlijk vind ik alle groene landen op dat continent mooi en boeiend.

Kun je ons een restaurant aanbevelen?

Ik eet vegetarisch en vind de Waaghals een fijn restaurant.

Welk boek ligt er op je nachtkastje en is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Ik raad iedereen *De meesters van het verre oosten* aan. Ik ben net begonnen in *Op weg naar Vrijheid, een pelgrimstocht in India* van Swami Paramatmananda.

Vertel eens iets verrassends over jezelf.

Ik heb gedurende tien weken een safarigidsopleiding gevolgd in Zuid-Afrika. Ik heb er in een grote jeep gereden, een zebra in tweeën zien snijden, leren schieten en heel veel over de dieren, bomen, sterren, bodemgesteldheid en het weer geleerd.

Wie speelt in de film over jouw leven de rol van jou? En wat zou in die film de themamuziek zijn?

Dit soort vragen zijn niets voor mij, maar het moet in ieder geval een vrolijk en positief ingesteld mens zijn die van nieuwe ontwikkelingen en avonturen houdt in het leven.

Met wie zou je wel eens een borreltje willen drinken?

Nou, mag het iets zonder alcohol zijn. Ik heb gehoord dat Babaji terug is op aarde, waarschijnlijk in de Himalaya. Die wil ik graag ontmoeten en een gesprek voeren over onsterfelijkheid.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Wanneer ik op reis ga. En in Nederland wanneer ik ga wandelen in mooie natuur met een vriendin.

Heb je een motto?

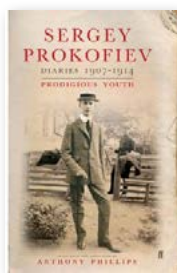
Ja, "geef haar de ruimte".

Ramsj om de hoek

Er is weinig nieuws op het gebied van muziekboeken bij De Slegte en Selexyz Scheltema. Het meeste is te vinden bij Scheltema op het Koningsplein waar de ramsj verhuisde van de eerste naar de vierde verdieping.

* Bijzonder is *The Music Pack* door Ron van der Meer en Michael Berkely (Van der Meer Publishing 1999) van €37,95 voor €17,95. Het is volgens de cover van het boek 'a unique three-dimensional tour through the creation of music over the centuries: what musicians do, how they do it, and the masterpieces they have given us.' Het boek heeft hetzelfde formaat als de oude langspeelplaat. Op elke pagina zijn pop-ups te zien van instrumenten. Verder vind je informatie over componisten en composities in kleine drukwerkjes die zitten verstopt in de kaft van het boek. Voor het uit te vouwen drumstel is er zelfs een set drumsticks bij geleverd. Een cd met 75 minuten klassieke muziek mag natuurlijk niet ontbreken.

* Van Toon Verbeek ligt er *De Muzen* (Roermond 2003) van €24,95 voor €6,90. Verbeek, van oorsprong trompettist, schreef lesmethoden voor het basis- en middelbaar onderwijs. In *De Muzen* beschrijft hij in 500 pagina's 500 korte stukken over bekende klassieke composities. De stukken worden voorafgegaan door inleidende hoofdstukken over onder meer de geschiedenis van de muziek en over verschillende compositievormen zoals concerto grosso, symfonie, kamermuziek, opera etc. Over de 500 composities is interessante informatie te vinden. En het zijn niet alleen de highlights. Wie luistert er bijvoorbeeld vaak naar de *Böcklin Suite* van Max Reger uit 1913 of naar *Threnos* van Krzysztof Penderecki uit 1961?

* Voor liefhebbers van het werk van Sergei Prokofiev ligt bij Scheltema een fraai gebonden boek met stofomslag: *Diaries 1907-1914 Prodigious youth* (Faber & faber 2006) van € 44,00 voor € 15,95; 835 pagina's. Het is het eerste van drie delen en gaat over zijn jaren op het Conservatorium in Sint Petersburg. Het geeft een beeld van het tsaristische

Rusland in de jaren voor de grote omwenteling en over hoe een jonge ambitieuze musicus zich daarin beweegt.

Prokofiev was een fanatiek dagboekschrijver, ook toen hij in 1917 Rusland had verlaten. Zijn dagboeken die hij schreef in Petrograd werden bewaard door componist Nicolai Myaskovski. Prokofiev smokkelde ze het land uit toen hij in 1929 voor een bezoek terug was.

* Net iets kleiner dan het klassieke 'coffeetable boek' is *The Encyclopedia of Music* van Max Wade-Matthews & Wendy Thompson (Lorenz Books 2011) van € 24,95 voor € 12,50; 512 pagina's. Het ligt bij De Slegte, Kalverstraat 48. Het is een geïllustreerde, vrij complete geschiedenis van de muziek. In het boek staat hoe we in de loop van de eeuwen muziek hebben gemaakt. Het gaat van de evolutie van het orkest tot aan elektronische muziek, van de middeleeuwse klanken tot en met de folkmuziek. Daarnaast zijn er overzichten van de verschillende muziekinstrumenten, composities en natuurlijk leven en werk van de grote componisten. En alles wordt verluchtigd met fraaie afbeeldingen.

Stef Lokin

In memoriam Nan Merriman (1920 – 2012)

Op 22 juli jl. is de grote Amerikaans-Nederlandse mezzosopraan Nan Merriman op 92-jarige leeftijd overleden. Ze zong al lang niet meer – haar afscheidsconcerten gaf zij in april 1965 in het Concertgebouw. Zij was, vooral in Nederland, een zeer geliefde zangeres, zowel in recitals als in vele concerten met het Concertgebouworkest.

Ze werd geboren in Pittsburgh en leefde vanaf haar vijftiende in Los Angeles. Al vroeg begon ze zang te studeren, onder andere bij Lotte Lehmann. In 1940 gaf zij haar eerste concerten en maakte ze een tournee door de VS met het gezelschap van Laurence Olivier. In 1943 won ze een nationaal zangconcours en mocht zij enkele aria's zingen die werden uitgezonden door de NBC. Arturo Toscanini hoorde die uitzending bij toeval en hij nodigde haar uit om concerten met hem te geven. Zo zong zij in vele van zijn beroemde radio-uitzendingen die allen bewaard zijn gebleven, waaronder de 2e acte van *Orfeo*, de *Rigoletto*, *Falstaff* en *Otello*, de altsoli in Beethovens *Missa Solemnis* en *Negende symfonie* en het *Requiem* van Verdi.

In het begin van de vijftiger jaren startte haar Europese carrière. Zo zong zij in het festival van Edinburgh en aan de Scala. Haar voornaamste operarol was ongetwijfeld die van Dorabella in Mozarts *Così fan Tutte*. Zij zong Dorabella in Aix en Provence, aan de Piccolo Scala en op het festival in Glyndebourne.

Als concertzangeres was Nan Merriman in Nederland zeer geliefd. Zij gaf vele recitals in het Concertgebouw veelal met Frans en Spaans repertoire. In de Grote Zaal was zij vooral geliefd als Mahlerzangeres. Zij zong, met Eduard van Beinum als dirigent, *Das Lied von der Erde* en de *Lieder eines fahrenden Gesellen*. Met TKA zong zij Mahler *II* onder Kubelik en Haitink, Mahler *VIII* onder Kubelik, *Missa Solemnis* onder Klempner en Diepenbrocks *Te Deum* bij het 25-jarig dirigentenjubileum van Van Beinum.

In de jaren '60 trouwde ze met de Nederlandse tenor Tom Brand (in zijn tijd dé Evangelist bij De Nederlandse Bachvereniging) die als weduwnaar tien kinderen moest opvoeden. Helaas overleed hij in 1970 en Merriman nam de zorg voor zijn kinderen op zich. Toen de kinderen volwassen waren, keerde zij terug naar Los Angeles.

De discografie van Nan Merriman is niet groot. Naast de opnames o.l.v. Toscanini is er op Testament een prachtige liederen-cd met Gerald Moore. Met het Concertgebouworkest zijn er opnames van Mahlers *Das Lied von der Erde* en de *Lieder eines fahrenden Gesellen*. Opnames van de live-uitvoeringen van Diepenbrock en de *Missa Solemnis* met medewerking van TKA zijn eveneens verkrijgbaar. Verder zijn er nog allerlei andere live-opnames te vinden. Ook op Youtube is ze veel vertegenwoordigd.

Ikzelf heb als tiener Nan Merriman een keer live gehoord, in Den Haag met het Residentieorkest o.l.v. Willem van Otterloo. Ze zong Brahms' *Alt-Rhapsodie* en Beethoven *IX*, onvergetelijk. Zij was een zangeres met een heel specifiek, zeer herkenbaar timbre en een snel vibrato en artistiek altijd van het hoogste niveau.

Theo Lacculle

De cd-kast van... Melanie Lemmen

Als eerste sopraan Melanie Lemmen naar een onbewoond eiland vertrekt, moet dat in het vroege voorjaar zijn. De cd die beslist mee moet is namelijk de *Matthäus-Passion* en die luistert ze alleen 'in het seizoen'. Haar geliefde cd betreft een uitvoering met dirigent Ton Koopman. Haar fascinatie voor de MP komt vooral doordat ze het werk al zo vaak heeft uitgevoerd. Telkens beleefde ze de uitvoering anders, vanwege persoonlijke omstandigheden of met muzikale anekdotes. Al die herinneringen herbeleeft ze cumulatief bij het horen van de muziek. Op die manier neemt ze met deze cd dus ook haar virtuele foto- en dagboek mee.

Ook het 'warme thuisgevoel' gaat mee, via de cd *Painted from Memory* van Elvis Costello en Burt Bacharach, die ze omschrijft als de 'soundtrack van ons huis in Gouda'. In 2009 vertrok Melanie met haar gezin vanuit Gouda naar Denemarken. Na twee jaar kwamen ze weer terug naar Nederland en werd Melanie gelukkig ook weer lid van TKA.

De derde cd is minder snel gekozen. Misschien de *Hohe Messe*, maar hoewel de barok haar liefste klassieke stroming is, is twee keer Bach wel veel van het goede. Waarschijnlijk dan liever *Ten* van Pearl Jam met het nummer *Alive*. Het refrein 'I'm still alive' vindt ze ook wel toepasselijk op een onbewoond eiland... Al deze cd's roepen een prettig gevoel op. Dat vindt ze belangrijk in muziek: dat er een essentie wordt overgebracht.

De cd's in Huize Lemmen zijn allemaal uit de hoesjes gepeuterd en met de bijbehorende boekjes in mappen met speciale cd-insteekhoezen geschoven. Dat leek een handige, want ruimtebesparende, manier van ordenen, maar doordat er geen logica in de volgorde is aangebracht, luistert ze uiteindelijk steeds dezelfde cd's. Terwijl ze er toch (4 mappen x 33 bladzijden x 8 cd's =) ruim 1.000 heeft!

Het is niet de enige reden dat cd's onbeluisterd blijven. Een album van Brian Eno was toch niet wat ze ervan had verwacht en bij haar afscheid van Toonkunstkoor Gouda kreeg ze een cd-box met meerdere *Stabat Maters*, maar 'ik had net twee kinderen gekregen en was niet echt toe aan zoveel moederellende.'

Haar verzameling begon met de soundtrack van tienermusical *Grease*, naar aanleiding van de film met John Travolta en Olivia Newton-John, die zij tot haar eigen grote verbazing gewoon mocht zien toen ze zeven was. (Stiekem was dat geen cd, maar een cassettebandje; een kniesoor die daarop let). Haar tweede geluidsdrager was een door opa opgenomen tape met liedjes van ABBA.

Veel heeft ze geluisterd naar haar eerste klassieke cd met de 9de symfonie 'Uit de Nieuwe Wereld' van Dvořák.

De recentste aanwinst kreeg ze van haar koorgenoten in Denemarken, toen ze remigreerde. De cd *Fædrelandssange* van het

Deense Ars Nova, bezingt de natuur en de seizoenen, het Deense landschap en de Deense taal. Het Youtubefilmpje *I Danmark er jeg født* (in Denemarken ben ik geboren), geeft een idee van deze muziek. De tekst is van nationale held H.C. Andersen. Hoewel ze niet speciaal iets heeft met

Scandinavische muziek, vindt ze dit fijne muziek om te horen. Voornamelijk vanwege de herinneringen aan haar Deense tijd.

In de auto luistert ze naar de radio of, met ongemakkelijk plezier, naar Rasmus Seebach, zoals zij zelf zegt: 'de Deense Jan Smit. Ik schaam me er niet echt voor, maar het is wel heel erg.'

Thuis luistert ze weinig muziek, voornamelijk omdat de kinderen dan protesteren. Helemaal als mamma het dan ook nog presteert mee te zingen! Dat doet ze namelijk, want koormuziek luistert Melanie vrijwel altijd ter leerling ende vermaeck. Zo luistert ze tijdens het hardlopen meestal naar de muziek die bij TKA op de lessenaar staat en kocht ze opnamen van TKA-concerten (*Hohe Messe*) om er al luisterend van te leren. Alleen de cd van het Bekoringconcert op 17 november 2006 in de Noorderkerk luistert ze weleens gewoon omdat het mooie muziek is. 'Dat is puur vermaak.'

Omdat ze naar eigen zeggen niet muzikaal kan multitasken, luistert ze vrijwel altijd alleen koormuziek die ze binnenkort uitvoert en de Bach-oratoria, zoals gezegd, alleen in het relevante seizoen. 'Alleen in de zomer, als ik niks hoeft voor te bereiden, luister ik waar ik zin in heb.' Wel heeft ze vaak (instrumentale) achtergrondmuziek aan.

Muziek bepaalt hoe ze zich voelt. Regelmatig zet ze dan ook muziek aan om in een bepaald stemming te raken. DJ Tiësto zorgt voor een opgetogen humeur.

Barokmuziek spreekt haar vooral zo aan omdat het 'donkerder' en 'herfstiger' is dan bijvoorbeeld de 'koninklijke' romantiek, hoewel ze die muziek wel heel leuk vindt om te zingen. Favorieten buiten de klassieke muziek zijn U2, Pearl Jam en de Britse indieband The White Lies.

Haar mooiste muziekherinnering heeft echter niks met al deze lievelingen te maken. Het was op een avond in Chilham. Echtvriend Mark woonde tijdelijk in Engeland en ze bezochten samen een openluchtconcert. Geen idee meer wie er speelde, maar na afloop schalde *Bye bye Miss American pie* door de speakers bij wijze van achtergrondmuziek en iedereen die bij het concert had zitten picknicken zong dat lied al opruimend mee. Dat gaf een heel saamhorig gevoel. Ze heeft het niet op cd, maar merkt het altijd op als het ergens wordt gedraaid.

Als we een verzamel-cd zouden maken met 'Members of TKA Favourites' zou Melanie's track *Libera me* uit het *Requiem* van Verdi zijn. Het was het programma van haar laatste concert met het Deense koor, maar ze vond het altijd al heel mooi; ze hoopt dan ook dat ze het ook met TKA nog eens mag uitvoeren!

Melanie geeft het stokje over aan Edwin Scholten.

Sara Pleyte

Agenda

2013

Matthäus Passion – J.S. Bach

21 maart 19.30 uur, Het Concertgebouw, Amsterdam
(meezing-Matthäus)

22 maart 19.30 uur, Muziekgebouw aan 't IJ, Amsterdam

23 maart 17.00 uur, Basiliek Sint Jan, Den Bosch (ovb)

24 maart 14.00 uur, Philharmonie, Haarlem

29 maart 19.30 uur, Het Concertgebouw, Amsterdam

11 mei 15.00 uur – Theater aan het Spui, Den Haag

Les Noces en Psalmensymfonie – I. Stravinsky

Dag in de Branding, festival voor nieuwe muziek

10 december – Muziekgebouw aan 't IJ, Amsterdam

The Bells – S. Rachmaninov, *Les Noces* – I. Stravinsky,

Kroningsscene uit Boris Godoenov – M. Moessorgski

Voor meer informatie: www.toonkunstkoor.nl

En volg TKA ook op Facebook (<http://www.facebook.com/Toonkunstkoor>) en Twitter (<http://twitter.com/toonkunstADam>)

Leden van TKA versterken het NCK bij de vierde aflevering van het televisieprogramma Maestro. Dat wordt genieten dus, op donderdag 29 november om 20.30 uur op Nederland 1!

Enige tijd geleden leenden we 'onze' kerk op een maandagavond uit aan Ton Koopman, ten behoeve van een cd-opname. Als wederdienst leidde hij onlangs een repetitie met ons koor. Een inspirerende avond!

Sopraan Joeske krijgt Chinees zootje

Sinds de zomer hebben we Joeske Hommes niet in de Singelkerk gezien. Waarom?

“Wij hebben in augustus

van dit jaar onze adoptiezoon opgehaald uit China. We hadden al twee kinderen, Jilles van 7 en Frederique van 4, en nu hebben we Joshua van 2,5 erbij gekregen.

Al elf jaar stonden we ingeschreven voor een adoptiekind. Mijn man heeft in China gewoond en gewerkt, is in weeshuizen geweest en dacht: als ik iets kan doen, dan doe ik het. Uiteraard moest ik er wel even over nadenken, maar ik vond het een mooi gegeven. We wisten toen nog niet eens of we zelf kinderen konden krijgen en waren nog niet getrouwd. De wens bleef, ook na het krijgen van twee prachtige kinderen. Eind mei kregen we dan eindelijk het bericht dat ons een kindje was toegewezen.

Joshua is te vondeling gelegd en opgegroeid in een weeshuis en een pleeggezin. In augustus zijn we met z'n viertjes naar China gegaan om hem op te halen. We hebben in China drie weken de tijd gehad om een beetje aan elkaar te wennen en dat lukte wonderwel. Joshua is een heel lief en vrolijk mannetje, met een gulle lach. Nu zijn we een paar maanden thuis en Joshua blijkt een heel flexibel kind, dat erg sociaal is en veel plezier heeft. Hij eet goed, slaapt goed en roept al 'thuis!' als we de straat inrijden. Het is heerlijk om hem te zien opgroeien in ons gezin. Wij gebruiken deze maanden om rustig met z'n vijven te zijn en ik hoop jullie allemaal in januari te zien, als ik weer bij de repetities ben. Tot in het nieuwe jaar!”

Israel in Egypt in Het Bijbels Museum

Op zolder in een fraai grachtenpand aan de Herengracht toont het Bijbels Museum een kleine charmante verzameling voorwerpen die het verblijf van de Israëlieten in Egypte illustreert. Deze collectie is vanaf 1880 bijeengebracht door dominee Schouten. Hij verzamelde Egyptische objecten om te laten zien hoe de godsdienst van de oude Egyptenaren verschilt van het Jodendom en christendom. Het verhaal over het Volk van Israël in Egypte heeft mensen eeuwenlang zeer gefascineerd. De verhalen over de uittocht en de omzwervingen die daarop volgden, zijn bepalend geweest voor het judeo-christelijke morele kompas.

Wij zijn er eens gaan kijken en stonden oog in met een mummie en verwonderden ons over raadselachtige voorwerpen. Ga er eens kijken en sla dan niet de kelder over met de compacte geschiedenis van de Bijbel in de Nederlanden. Beslist ook een aanrader.

Loes Knotter

Colofon

Redactie Sara Pleyte, Els van Eersel, Nelleke Reijs, Stef Lokin *Met medewerking van* Theo Laceulle, Paul Prenen, Loes Knotter, Seppie Groot *Eindredactie* Sara Pleyte *Vormgeving* Seppie Groot